

การปกครองที่เป็นธรรมในพระพุทธศาสนา theravada Dominance at the Fair in Theravada Buddhism

พระชลัญญาณมุนี (สมโภช ร่มมโนชูโชค)*

บทคัดย่อ

การปกครองที่เป็นธรรม และมีระเบียบในการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในเรื่องของปิตัยทั้ง ๓ ประการ คือ (๑) อัตตาธิปไตย (๒) โลกาธิปไตย (๓) ธรรมธิปไตย ซึ่งผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ทรงธรรม มีความยุติธรรม มีความรอบรู้ ตามหลัก กฎหมาย และหลักศีลธรรม หมายถึง หลักธรรมที่พระราชาและผู้นำ ใช้การปกครอง ได้แก่ หลัก ทศพิธราชธรรม ๑๐, จักรพรรดิวัตร ๑๒, ราชสังคหวัตถุ ๔, และอคติ ๔, ใช้สำหรับชนชั้นผู้นำ และหลักธรรมที่ประพฤติร่วมกัน ทั้งชนชั้นผู้ปกครอง ข้าราชการบริพาร และประชาชนชาวภูริ ได้แก่ จริต ๖ และ ทิศ ๖ ดังนั้น รูปแบบการปกครองในพุทธปรัชญา theravada แบ่งเป็น ๒ รูปแบบ คือ (๑) รูปแบบการปกครองแบบราชาธิปไตย กล่าวคือ การปกครองที่มีพระราชาเป็นใหญ่เป็นการ ปกครองโดยบุคคลคนเดียว จัดเป็นรูปแบบการปกครองที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เพราะเป็นทั้งผู้ ออกกฎหมาย และเป็นผู้ใช้กฎหมายซึ่งมีความคล่องตัว และทรงไว้วางแผนดี ๒) รูปแบบ การปกครองแบบสามัคคีธรรม กล่าวคือ การปกครองที่พร้อมเพรียงอย่างชอบธรรม เป็นการ ปกครองโดยการรวมหัวเรือแล้ว เลือกผู้นำขึ้นมาคณะหนึ่ง เพื่อทำหน้าที่บริหารประเทศ มีการ สับเปลี่ยนกันตามแต่ประชาชนจะเลือกเข้ามา หรือเรียกว่า ประชาธิปไตย โดยมีหลักการปกครอง ๓ ประเด็น คือ (๑) มีสิทธิที่จะกระทำการใดๆ ที่ไม่ขัดต่อสิทธิของผู้อื่นหรือขัดต่อศีลธรรม มีเสรีภาพที่ จะกระทำการใดๆ ได้ตามที่ตนปรารถนาโดยไม่มีอุปสรรคขัดขวาง (๒) มีความเสมอภาคตามกฎของ ไตรลักษณ์ และทางสังคม เช่น ชนชั้น เพศ (๓) มีความสมัครสมานสามัคคีในหมู่คณะ ที่เรียกว่า ภราดรภาพ

คำสำคัญ : การปกครอง, การปกครองที่เป็นธรรม, พระพุทธศาสนา theravada

ABSTRACT

Rule was justified in order to rule on the cause of peace and order. The Buddha said in the sovereignty of 3 factors:- (1) Autocracy (2) Olkatipati (3) Dhammādhipateyya which parents must be virtuous. Have knowledge of the

* เจ้าอาวาสวัดอุทกเขตสีมาaram อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

principles of justice and law. And the moral principles of the King and the leaders of the region including the main Virtues 10, Empire 12 observances, Royal Sangahavatthu the fourth, and the biases 4, is used for class leaders. And principles of conduct joint. The rulers of courtiers and populace are dissipating 6 and the 6 so the form of government in Buddhist philosophy it is divided into two forms: (1) form of government is monarchy and that is the rule. There is a big Cardinal it is ruled by one person the form of government is the most effective. It is both legislators and the law is very flexible. And has the highest power (2) form a unity government that is ruled unsubstantiated righteously. The total number of states ruled by it. Choose (1) one of the leaders to serve the country Are at liberty to take any action as they wish without any obstacle (2) The equal under the laws of such social class, gender and Trinity (3) The unity in the community that called the Brotherhood.

Keywords: Rule, Theravada Buddhism

១. បທ្រា

ពຣະພຸທຮສາສනາເຕຣວາທໄດ້ມີວິວັດນາກາຣໃນກາຣປກຄຣອງໃນຮູບແບບຂອງຮາຈີປ່ໄຕຍ (Monarchy) ທີ່ເຮົາກວ່າ “ສາມັກຄືຮຽມ” ມີ ២ ແບບ ຄື່ອ (១) ຄຸນຮຽມຂອງພຣະຮາຈ ກິຈວັດທີ່ພຣະເຈົ້າແຜ່ນດິນ ຄວຣປະພຸຕີ ຄຸນຮຽມຂອງຜູ້ປກຄຣອງບ້ານເມື່ອງ ຄຸນຮຽມຂອງຜູ້ປກຄຣອງ^១ (ທສພິຣາຈຮຽມ) ໄດ້ແກ່ ທານ ສື່ລ ກາຣ ບຣຈາດ ຄວາມຊື່ອຕຽງ ຄວາມອ່ວນໂຍນ ຄວາມເພີຍຮ ຄວາມໄໝໂກຮ ຄວາມໄໝເບີຍເບີຍ ຄວາມອຳທັນ ແລະ ຄວາມໄໝຄລາດຮຽມ (២) ຄຸນຮຽມຂອງຜູ້ປຣິຫາຣບ້ານເມື່ອງໃໝ່ໃນກາຣປກຄຣອງ (ອປຣີຫານິຍຮຽມ)^២ ໄດ້ແກ່ ມັນປະໜຸມກັນເນື່ອງນິຕີຢ ១ ພຣົມເພີຍງກັນປະໜຸມ ១ ໄມບໍລຸງຄູຕີ ສິ່ງທີ່ມີໄດ້ບໍລຸງຄູຕີໄວ້ (ອັນັດຕ່ອລັກກາຣເດີມ) ໄມລັ້ນລ້າງສິ່ງທີ່ບໍລຸງຄູຕີໄວ້ (ຕາມລັກກາຣເດີມ) ຄື່ອປົງປົກຕິມັນຕາມລັກກາຣ (ວັຈີ່ຮຽມ) ຕາມທີ່ວາງໄວ້ເດີມ ១ ທ່ານເຫຼັກໄດ້ເປັນຜູ້ທ່ານໃນໜ້າວັຈີ່ເຄົາພນັບເຄື່ອງທ່ານເຫຼັກນັ້ນ ເໜັນລ້ອຍຄໍາຂອງທ່ານວ່າເປັນສິ່ງອັນຄວຣັບຟັງ ១ ບຣດາກຸລສຕຣີກຸລກຸມາຮີ ທັ້ງໜ້າຍ ໃຫ້ອຸ່ຍື່ດີໂດຍມີຄູກຂໍ່ມ່ເຫງ ຮ້ວອ່າດຸດຄຣ່າຢືນໃຈ ១ ເຄົາພສັກກາຣະບູ້ຈາເຈີ່ຍ (ປູ້ນີ້ສຕານ ແລະ ປູ້ນີ້ວັດຖຸ ຕລອດຄື່ອງອັນສາງຮີ່ຕ່າງໆ) ຂອງວັຈີ່ (ປະຈຳຈາດີ) ທັ້ງໜ້າຍທັ້ງກາຍໃນແລະກາຍນອກ ໄນ ປລ່ອຍໃຫ້ຮຽມືກພລີທີ່ເຄີຍໃຫ້ເຄີຍທຳແກ່ເຈີ່ຍເຫຼັກນັ້ນເສື່ອມທຽມໄປ ១ ຈັດໃຫ້ຄວາມອາຮັກຂາ ຄຸ້ມຄຣອງ

^១ບຸ.ຈາ. (ໄທຍ) ២៨/៣៧/១១២.

^២ທີ່ມ. (ໄທຍ) ១០/៣៩/៧៨-៨០.

ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย (ในที่นี้กินความกว้าง หมายถึงบรรพชิต ผู้ดำรงธรรม เป็นหลักใจของประชาชนทั่วไป) ตั้งใจว่าของพระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้มา พึงมาสู่แวนแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่ใน แวนแคว้นโดยพาสุก^๗ เช่น หน้าที่ของผู้ปกครอง (จักรพรรดิวัตถุ)^๘ คุณธรรมของผู้ปกครอง (สัปปุริสธรรม)^๙ หลักการสังเคราะห์ของผู้ปกครอง (ราชสังคหวัตถุ)^{๑๐} และ คุณธรรมเพื่อความสามัคคี (สารานุยธรรม)^{๑๑} เป็นต้น

๒. การปกครองที่เป็นธรรม

การจัดการที่ดีในด้านการปกครองที่เป็นธรรมในพระพุทธศาสนาเจริญนั้น เพื่อให้สังคมนั้นฯ ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยควรที่จะนำหลักคุณธรรมในพระพุทธศาสนาเจริญมาใช้ควบคู่กับกฎหมายของรัฐเพื่อให้เกิดความยึดหยุ่น มีเสถียรภาพในการบริหารกิจการของรัฐซึ่งพระพุทธศาสนา กับการเมืองนั้นไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครอง และสังคมย่อมมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาเจริญ แต่ในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงในทางพระพุทธศาสนา ก็จะมีผลกระทบต่อการเมืองการปกครองและสังคมเช่นเดียวกัน^{๑๒}

ดังนั้น พระพุทธศาสนาเจริญในฐานะที่มีพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลกพระองค์มีได้ ทรงมุ่งหวังที่จะสร้างระบบการปกครองขึ้นมาแต่อย่างใด แต่ทรงให้คำชี้แนะเกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่าง ๆ ในการปกครองแก่รัฐนั้นฯ พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสอนปรัชญาการเมืองโดยตรง ดังจะเห็นได้ว่าในพระไตรปิฎกกล่าวถึงเรื่องนี้เป็นส่วนน้อยแต่ดูเหมือนจะเป็นการสอนให้แก้ปัญหาเฉพาะของรัฐบาล รัฐในสมัยพุทธกาลมากกว่า เพราะคำสอนที่สอนสำหรับรัฐหนึ่งต่างกันกับที่สอนกับอีกรัฐหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงหวังที่จะให้เกิดความสงบสุข ความเจริญแก่รัฐซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การมีศีลธรรม ของบุคคลในรัฐนั้นฯ แต่พระพุทธองค์มิได้ทรงให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจในฐานะเป็นจุดหมายของรัฐแต่ทรงเห็นว่าสำคัญพระเจ้าเป็นเหตุแห่งความสงบของรัฐ และการแบ่งปันผลผลิตที่ไม่ดีนั้น ย่อมนำ

^๗ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๔๖-๒๔๗ .

^๘ ท.ป. (ไทย) ๑๑/๔๔-๔๕/๑๒-๖๓.

^๙ ท.ป. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๑๐} สำ.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๐/๑๓๘-๑๓๙.

^{๑๑} ท.ป. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑.

^{๑๒} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนา กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^{๑๓} ปรีชา ช้างขวัญยืน, ทรงคนทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สามัคคีสารน, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

ຄວາມເດືອດຮ້ອນນາມສູ່ຮູ້ກີ່ພຣະເປັນເຫດຖຸໃຫ້ຄນປະພທຕິພິດສຶກ ດັ່ງນັ້ນສຶກຮຽມຈຶ່ງນັບເປັນສິ່ງສຳຄັນ ມາກກວ່າເທຣະຮູ້ກີ່ແຕ່ຄໍາເທຣະຮູ້ກີ່ໄມ້ດີ ກາຣົກຊາສຶກຢ່າກ ເທຣະຮູ້ກີ່ຈຶ່ງເປັນຮູ້ານ ສ່ວນສຶກຮຽມເປັນ ຈຸດໝາຍ^{๑๐} ນັ້ນເອງ

๓. ຮູບແບບກາປກໂຮງ

๑) **ຮູບແບບກາປກໂຮງແບບອຸປ່ນາຍ** ກລ່າວຄື່ອ ໃນສັນພຸທກາລີ່ມໄດ້ມີການກຳນົດ ຂ້ອບໜູ້ຜູ້ຕ່າງໆ ດ້ວຍກາປວະ ກາຣູແລ້ມ່າສົງໝົງ ໄດ້ມີພົດຕິກຣມທີ່ໄມ່ເໜີມາສົມ ໄດ້ຮັບຄຳຕິເຕີຍຈາກ ປະຊານວ່າ ກົກຊູ້ນັ້ນມີມາຍາທີ່ໄມ່ສົມຄວາມ ບິນທາຕາມໄໝເຮັດວຽກ ແຕ່ງຕ້າວໄໝເຮັດວຽກ ລັນໄໝ ເຮັດວຽກ ໄນໄໝເໜີມາສົມ ພຣະອຸປ່ນາຍທີ່ຈະມີການຮັບຜິດຂອບວ່າກ່າວ່າ ຕັກເຕືອນ ຄໍາກົກຊູ້ປັນນັ້ນ ຍັງໄໝເລີກລະຫວ່າງໄໝຍ່ອມເຂົ້າພັ້ງ ພຣະອຸປ່ນາຍທີ່ຈະປະໜຸມ ສົງໝົງແຍກທີ່ໄໝຂັ້ນໄໝກົກຊູ້ປັນນັ້ນ ອອກຈາກໜຸ່ມຄະນະ ພຣັນກັນນັ້ນ ພຣະພຸທຣເຈົ້າທຽບອນໝາດໃຫ້ພຣະ ອຸປ່ນາຍມີຄໍາຈາກທຳການປະນາມທີ່ຈະຕຳຫິນຕິເຕີຍກົກຊູ້ຜູ້ເປັນສັກທີ່ວິທາຣິກທີ່ປະພູດຕິຕັນໄໝ ເໜີມາສົມ ៥ ປະກາຣ ຄື່ອ ໄມ້ຮັກໄຄ່ ໄມ້ເລື່ອມໄສ ໄມ້ລະອາຍ ໄມ້ເຄາຣພ ໄມ້ວ່າງດີຕ່ອພຣະອຸປ່ນາຍ ດ້ວຍເຫດຸ້ນ ຈຶ່ງໄດ້ທຽບໜູ້ຜູ້ໃໝ່ມີອຸປ່ນາຍ ທຳກັນທີ່ດູແລປກໂຮງສັ່ງສອນ ດັ່ງປິດາແກ່ຜູ້ທີ່ອູ້ໃຫ້ປກໂຮງ ຈຶ່ງເຮັດວຽກ ສັກທີ່ວິທາຣິກ ໄດ້ກຳນົດຂ້ອງຄວາມປົງປັບຕິຕ່ອກັນໄວ້ ກາຍຫລັງຜູ້ເປັນປະຮານກາປວະໃຫ້ຜູ້ໄດ້ ກົດ່ອເປັນອຸປ່ນາຍຂອງຜູ້ນັ້ນດ້ວຍ

๒) **ຮູບແບບກາປກໂຮງແບບອາຈາຣຍ** ກລ່າວຄື່ອ ໃນກາລັດຕ່ອມາມີກາຣເກີດປັ້ງຫາ ກົດ່ອ ອຸປ່ນາຍບາງອົງຄົກບ້າງ ໄປເຂົາລັທີ່ອົ່ນບ້າງ ມຣນພາພບ້າງ ພຣະຫລືເຮັນໄປໝູ່ໃນທີ່ສັດບ້າງ ກົກຊູ້ ທັ້ງໝາຍໄໝມີໂຄຣຕັກເຕືອນ ພວ່າສອນປະພູດຕິມາຍາທີ່ໄມ່ສົມຄວາມ ນຸ່ງທ່ານໄໝເຮັດວຽກ ເປັນຕົ້ນ ຖຸກ ປະຊານຕິເຕີຍ ຈຶ່ງທຽບອນໝາດໃຫ້ມີອາຈາຣຍຄອຍດູແລສັ່ງສອນດັ່ງປິດາ ຜູ້ອູ້ໃຫ້ປກໂຮງ ເຮັດວຽກ ຈຶ່ງເວັບໄຕ ວິສິກ ແລະ ກຳນົດວັດປົງປັບຕິຕ່ອກັນ

๓) **ກາຣບໜູ້ຜູ້ປະວິນຍ** ໃນກາປກໂຮງຂອງສົງໝົງ ໄດ້ມີພຸທບໜູ້ຜູ້ແລະອົກສາຈາກ ຮວມ ເຮັດວຽກ ປະວິນຍ ຄໍາວ່າ “ວິນຍ” ມີອຣວິເຄຣະໜ້າວ່າ “ວິນຕີ ເຕັກ ວິນໂຍ” ແປລວ່າ “ສິ່ງທີ່ນຳໄປດີ ກາຣແນະນຳເຄື່ອງກຳຈັດຄວາມໜ້າ ມາຍເຖິງ ຮະເບີບແບບແຜນແລະຂັ້ນຕັ້ງຕ່າງໆ”^{๑๑} ດັ່ງນັ້ນ ກາຣບໜູ້ຜູ້ປະວິນຍ ເພື່ອໃຫ້ໃນກາປກໂຮງສົງໝົງ ອັນເປັນຫລັກທີ່ຍືດຄື່ອປົງປັບຕິເໝືອນກັບເປັນກາຣໃຊ້ຄໍາຈາກ ໃນກາປກໂຮງ^{๑๒} ເກີ່ວກັບຄໍາຈາກທີ່ ຕາມທີ່ສະໜອງພຣະພຸທຮຄາສນາ ດັ່ງນີ້ ໄດ້ແກ່ (၁) ຕ້ານສັ້ຄມ ສົງໝົງ ກລ່າວຄື່ອ ກາຣບໜູ້ຜູ້ປະວິນຍ ເພື່ອໃຫ້ປກໂຮງສົງໝົງໄຫ້ອູ້ຮ່ວມກັນດ້ວຍດີ ພັນຈາກມລທິນຈາກກີເລສ

^{๑๐}ເຮັດວຽກກັນ, ນັ້ນ ៤៤.

^{๑๑} ສວສົດ් ພິນຈັນທີ່, ດົດຕິຮຽມ ກອງວັດນອຮຽມ ກຽມກາຮາສනາ ກະທຽວສຶກສາຮິກາຣ, (ກຽມທີ່ພາກພາກ : ໂຮງພິມພົກສາສනາ, ២៥០៥), ນັ້ນ ៧.

^{๑๒} ສູນທຣ ຮັງເຈື້ອ, ສາທັນທາງການເນື້ອງຕາມແນວພຸທຮຄາສຕົວ ຮັງສະຕົວຕາມແນວພຸທຮຄາສຕົວ, (ກຽມທີ່ພາກພາກ : ສຳນັກງານຄະກຽມກາວັດນອຮຽມແທ່ງໜ້າ, ២៥៣០), ນັ້ນ ៦០.

ต่าง ๆ โดยอาศัยอำนาจ ๑๐ ประการ คือ (๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ (๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ (๓) เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อโวยาก (๔) เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลธรรม (๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน (๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต (๗) เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส (๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว (๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม (๑๐) เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^{๑๗} (๑๑) ด้านการบริหาร กล่าวคือ ในสมัยเมื่อยังมีพระสาวกไม่มากนัก พระพุทธองค์ ทรงบริหารพระศาสนาด้วยพระองค์เองโดยมี พระสาวกที่สำคัญ เช่น พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะ ช่วยแบ่งเบาภาระบ้างตามความจำเป็น ต่อมา เมื่อมีพระสาวกเพิ่มขึ้นและมีผู้ขอเข้าอุปสมบทในพุทธศาสนามากขึ้น ก็ได้ทรงอนุญาตให้พระสาวกให้อุปสมบทแก่ผู้เข้ามาขอวบช์ได้ โดยให้ผู้ขอวบช์เปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ครั้นต่อมา เมื่อภิกษุพิมีขึ้นอีก ทรงมองความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ ในการทำกิจกรรมหั้งปวงของพระพุทธศาสนา เตรียมเช่น การให้บรรพชาอุปสมบท การกรานกฐิน การกำหนดเขตสีมา การระงับอธิกรณ์ เป็นต้น เท่ากับมอบให้สงฆ์เป็นผู้บริหารงานพระศาสนาตามระเบียบที่ได้ทรงกำหนดไว้แล้วเอง (๑๒) ด้านตุลาการ กล่าวคือ สถาบันตุลาการทางพระพุทธศาสนาเเครواท มีลักษณะบางอย่างคล้ายกับสถาบันตุลาการทางอาณาจักร มีกฎหมายหรือระเบียบที่สังคมวางไว้เป็นบรรทัดฐาน พิจารณาคดีหรือระงับอธิกรณ์ และมีรีลิงโทเทตามโทเทนูโทเท แต่ลักษณะการลงโทเทตามพระวินัยกับโทเทของ กฎหมายบ้านเมือง มีข้อแตกต่างกันมาก ความผิดที่ร้ายแรงบางอย่างของบรรพชิต เช่น ความผิดทางเพศสำหรับผู้ชาย อาณาจักรอาจไม่ถือว่าผิด^{๑๘} ดังนั้นการลงโทเท จึงมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อให้ผู้กระทำความผิดกลับตัวเป็นคนดี (๒) เพื่อช่วยป้องกันความชั่วร้ายท่านองเดียวกันที่จะเกิดขึ้นในอนาคต^{๑๙}

จะเห็นว่า ในแต่ของการลงโทเททางวินัย หรือการปรับอาบัติ สังคมสงฆ์จะเข้ามายัดการ เพราะเป็นปัญหาที่กระทบถึงสังคมโดยส่วนรวม ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ทำให้มองเห็นว่า พระวินัย หรือสิกขابุตร เป็นธรรมนูญการปกครองที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นใช้กับคณะสงฆ์ แต่ก็สามารถเทียบเคียงได้กับหลักกฎหมายทางอาณาจักรอย่างน้อยก็สหท้อนแนวความคิดที่ว่า พระพุทธองค์ทรงยอมรับว่า กฎหมายมีความจำเป็นในการปกครอง คณะสงฆ์ หรือฝ่ายบ้านเมือง เพราะมีรูปแบบการปกครองที่คล้ายกัน ไม่ว่าจะเป็นแบบนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ เป็นต้น ดังนั้น รูปแบบการปกครองหั้งทางโลกและทางธรรมนั้นมีบทบาทที่สำคัญและคล้ายกัน โดยที่จุดประสงค์หลักอันเป็นจุดหมายเดียวกันเพื่อสร้างความมั่นคงของสังคมให้อยู่ดี เพื่อเป็นเครื่องประกันการกระทำการของคนไม่ให้ประพฤติไปในทางที่ไม่ดี ประพฤติชั่วไม่ว่าจะเป็นทางโลกหรือทางธรรมทางธรรมต้องนำเอาหลักของพระวินัยมาควบคุมการกระทำการของพระภิกษุสงฆ์เพื่อเป็นไปได้ด้วยดีใน

^{๑๗} ว.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๕๘ - ๒๕.

^{๑๘} ปรีชา ช้างหวัญยืน, ธรรมะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา, หน้า ๙๓.

^{๑๙} สมการ พรมหา, “สิทธิในทัศนะของพุทธศาสนา”, พุทธศาสตร์ศึกษา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, (มกราคม-เมษายน, ๒๕๓๗), หน้า ๖๑.

ทางการปกครอง ส่วนในทางโลกต้องนำเอาหลักของกฎหมายมาควบคุมของคนในสังคม เป็นต้น การปกครองโดยผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมและประเทศชาติ เป็นต้น

๔. ลักษณะของผู้ปกครอง

ผู้ปกครองตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่ามีความสำคัญต่อระบบการปกครองมาก เพราะว่า พุทธปรัชญาเตรียมเน้นในเรื่องของบุคคลก่อนที่จะขึ้นมาเป็นผู้นำในด้านการปกครอง บุคคลอื่น จะต้องปกครองตนเองก่อน ถือว่า ผู้ที่จะปกครองหมู่คณะได้นั้นจะต้องปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน^{๑๖} ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “บัณฑิตพึงตั้งตนไว้ในคุณธรรมที่เหมาะสมก่อนแล้วสอนคน อื่นในภายหลังจึงจะไม่มีหวังมอง^{๑๗}” หรือบุคคลสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้นผู้ที่ฝึกตนดีแล้ว จึงควรฝึก (ผู้อื่น) เพราะตนนั้นแลฝึกได้ยากยิ่ง^{๑๘} ถือว่า ผู้ปกครองนั้น จะต้องมีความรู้ ความสามารถ ให้พริบปัญญาเฉียบแหลม และที่สำคัญผู้นำนั้นจะต้องมีคุณธรรมประจำใจด้วย นายกหรือผู้นำผู้ ประธานาธิบดีอย่างเดียว ไม่ใช่บุคคลที่มีคุณสมบัติ ๖ ประการ ดังยกตัวอย่าง เป็นตารางได้ดังนี้ คือ^{๑๙} (๑) ความอดทน (๒) ความตื่นตัวรู้เท่าทันเหตุการณ์ความเป็นไปของโลก ของสังคม (๓) ความขยันหมั่นเพียร (๔) การรู้จักເຂົ້າເພື່ອເຝື່ອແຮງຈັກແບ່ງປັນ (๕) ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออาทร (๖) ความสอดส่องเอาใจใส่ดูแลทุกชีสุขของผู้อื่นໃຫຍ່

นอกจากนี้ ผู้ปกครองจะต้องมีเมตตา กรุณา และสงสาร ที่สำคัญอย่างยิ่งผู้ปกครองทุก ระดับ จะต้องมีคุณธรรม คือศพิธาราชธรรม จักรพรรดิวัตร และคุณธรรมอื่นๆ คือ มีหลักของ คุณธรรมของผู้ปกครอง ที่ทำให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคง ตามหลัก “อปริหานนิยธรรม ๓”^{๒๐} ประการ คือ (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์พบປະปรึกษาหารือกิจการงาน (ที่พึงรับผิดชอบตาม ระดับของตน) โดยสมำเสมอ (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียง กันทำกิจทั้งหลายที่พึงทำร่วมกัน (๓) ไม่ถืออำนาจใจใครต่อความสะอาด บัญญัติวางแผนข้อกำหนด กฎเกณฑ์ต่างๆ อันมิได้กลงบัญญัติวางไว้ และไม่เหยียบย่ำล้มล้างสิ่งที่ตกลงวางบัญญัติกันไว้แล้ว

^{๑๖} สุธิวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภा, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๔.

^{๑๗} ข. ร. (ไทย) ๒๕/๑๕๔/๘๖.

^{๑๘} ข. ร. (ไทย) ๒๕/๑๕๔/๘๒.

^{๑๙} จำงค์ ทองประเสริฐ, พระมหาธรรมมิกราชาธิราช, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๙), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๒๐} อ.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๓๓.

^{๒๑} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), *A Constitution for Living Buddhist Principles for a Fruitful and Harmonious Life*, (Bangkok: Office of National Buddhism Press, 1997), p. 29.

และถือปฏิบัติมั่นอยู่ในบทบัญญัติใหม่ที่วางไว้เป็นธรรมนูญ (๔) ท่านผู้ใดเป็นผู้ใหญ่มีประสบการณ์ ยาวนาน พึงให้เกียรติ เคารพนับถือห่านเหล่านั้น มองเห็นความสำคัญแห่งถ้อยคำของห่านว่าเป็นสิ่ง อันพึงรับฟัง (๕) ให้เกียรติและคุ้มครองกุลสตรี มิให้มีการข่มเหงรังแก (๖) เคารพบุชาสักการะเจ้าดี ปูชนียสถาน อนุสรាយีประจำติด อันเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ เร้าให้ทำดี และเป็นที่รวมใจของ หมู่ชน ไม่ละเลย พิธีเคารพบุชาอันพึงทำต่ออนุสรณ์สถานเหล่านั้นตามประเพณี (๗) จัดการให้ความ อารักขา บำรุง คุ้มครอง อันชอบธรรมแก่บรรพชิต ผู้ทรงศีลธรรมบริสุทธิ์ ซึ่งเป็นหลักใจและเป็น ตัวอย่างทางศีลธรรมของประชาชน ทั้งเติมใจต้อนรับและหวังให้ห่านอยู่โดย平安

หลักคุณธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ รัฐที่ปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยถือว่า ปฏิบัติอย่าง เคร่งครัด แม้ปัจจุบันก็ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ปัญหาสมาชิกไม่ครบองค์ประชุมก็เป็นมาชิกยัง ไม่พอที่จะเปิดประชุมก็ได้ ตลอดจนความวุ่นวายແย่งกันพูดแสดงอาการไม่ให้เกียรติประธานก็ได้ อาจ หมดไปหรือลดน้อยลงบางก็ได้ ซึ่งผู้วิจัยวิเคราะห์ประเด็นในหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ ว่า มนุษย์ที่เป็น บุคคลทั่วไปหรือแม้แต่ผู้นำด้านการปกครอง ประพฤติปฏิบัติยึดหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อในการปกครอง บ้านเมือง ประเทศนั้นๆ จะมีแต่ความสงบสุข ร่มเย็น ไม่มีความเสื่อม ไม่มีภัยมารุกรานได้ มีแต่ความ เจริญฝ่ายเดียว ตรงกันข้ามถ้าไม่ตั้งอยู่ในหลักธรรมทั้ง ๗ ข้อ ปัญหาที่ตามมาคือความหมายนะแห่ง บ้านเมือง

จะเห็นได้ว่า หลักปริทานิยธรรมนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแก่ขัตติย์แคว้นวัชชีและภิกษุตั้งกล่าว นี้ มีลักษณะเปรียบเทียบคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ถ้าขัตติย์แคว้นวัชชีและภิกษุทั้งหลายมีความ สามัคคีกลมเกลียว และพร้อมเพรียงกันประพฤติยึดมั่นอยู่ในหลักธรรมของแต่ละฝ่ายอย่างสมำเสมอ ย่อมเป็นแต่ความเจริญรุ่งเรือง ถ้ามีความเห็นตรงกันข้ามไม่สามัคคีกันก็จะทำให้เกิดปัญหา ไม่เข้าใจซึ่ง กันและกัน ปัญหาที่จะเกิดขึ้นตามมา ก็คือ การทำร้าย ชู้อาชาต ตลอดถึงความไม่สามัคคีกันเกิดขึ้น ที่ไม่ตั้งอยู่ในหลักคุณธรรมทั้ง ๗ ข้อที่พระองค์ทรงตรัสไว้ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้ระบบ สามัคคีธรรมเป็นแบบที่ในการปกครองคงจะส่งผล โดยพระองค์เองทรงอยู่ในฐานะเป็นประมุขหรือ ประธานของภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ทรงให้ความเสมอภาคแก่ภิกษุทุกรูป ซึ่งภิกษุทุกรูปก็จะต้องประพฤติ ปฏิบัติตามสเนમอเมื่ອอกันตามหลักของพระธรรมวินัย ที่พระองค์ทรงแสดงและบัญญัติขึ้นโดยความ เห็นชอบของสงฆ์ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ได้ทรงมอบอำนาจการตัดสินตกลงใจเกี่ยวกับการคุณะ สงฆ์ เช่น สงฆกรรมต่างๆ แต่ละประเภท

๔. อำนาจของผู้ปกครอง

คำว่า อำนาจ หมายถึง กำลัง ที่เรียกว่า พล คือ ธรรมอันเป็นกำลังมี ๔ ประการ ได้แก่ (๑) กำลังแห่งปัญญามาก (๒) กำลังแห่งความเพียรมาก (๓) กำลังแห่งความสุจริตหรือความบริสุทธิ์ (๔) กำลังแห่งการสังเคราะห์ ธรรมทั้ง ๔ นี้ หมายถึง การยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนไว้ได้มากด้วยการ สังเคราะห์ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การแบ่งปัน การพูดจาดีไฟเราะ การบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์ ตาม

หลักอธิปไตยไว้ ๓ ประการ ได้แก่ ^{๒๒} (๑) อัตตาธิปไตย ถือว่า ตนเป็นใหญ่^{๒๓} (๒) โลกาธิปไตย ถือว่า โลกเป็นใหญ่^{๒๔} (๓) ธรรมธิปไตย ถือว่า ธรรมเป็นใหญ่^{๒๕} อำนาจการปกครองทั้ง ๓ นี้นั้น การปกครอง ๒ ข้อแรก เป็นการใช้อำนาจการปกครองที่ยังมีส่วนบกพร่อง ที่ต้องแก้ไขอยู่ เพราะไม่มีอะไรจะเป็นตัวรับประกันได้ว่า การใช้อำนาจนั้น จะเป็นไปอย่างถูกต้องและสนองตอบต่อประชาชน ถ้าหากยึดการใช้อำนาจแบบแรก คือ แบบอัตตาธิปไตย จะแนวใจได้อย่างไรว่า การกระทำหรือการตัดสินใจนั้นจะถูกต้องเสมอไป ถึงแม้ว่าบุคคลผู้ปกครอง จะเป็นคนที่มีความสามารถ และเป็นที่เคารพของประชาชนมากแค่ไหนก็ตาม เพราะการกระทำการของเรานั้นขึ้นอยู่กับอารมณ์เหตุผล ถ้าหากอำนาจการปกครองไปตกอยู่ที่มือของคนใดคนหนึ่ง ก็อาจจะใช้อำนาจนั้นเป็นไปตามความต้องการของตนเอง และไม่สนองตอบต่อความต้องการของประชาชน เพราะถือตนเองเป็นใหญ่ในการตัดสินใจ ทำอะไรลงไป จึงมีโอกาสผิดพลาดได้ เช่นกัน และถ้าหากยึดการใช้อำนาจแบบที่ ๒ คือแบบโลกาธิปไตย คือ ถือกระแสของโลก หรือชนหมู่มากเป็นใหญ่ก็ไม่มีอะไรเป็นตัวรับประกันได้ว่า คนหมู่มากที่อยู่ในสังคมจะตัดสินกระทำอะไรลงไปได้อย่างถูกต้องทุกอย่าง และการตัดสินโดยใช้เสียงส่วนใหญ่ บางครั้งอาจเป็นการรังแกหรือเบียดเบี้ยนคนส่วนน้อยที่มีอยู่ในสังคมเดียวกันก็ได้ ส่วนการใช้อำนาจแบบที่ ๓ ถือธรรมธิปไตย คือยึดธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง ความถูกต้อง เหตุผล ความจริง ความเป็นธรรมเป็นสำคัญ ตัดสินด้วยความเป็นธรรม ความยุติธรรม เป็นต้น การใช้อำนาจยึดธรรมเป็นใหญ่อย่างนี้ ถือว่าย่อมสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้มาก ในทางพระพุทธศาสนาถือสรรเสริญการใช้อำนาจการปกครองแบบธรรมธิปไตย เมื่อรู้หลักอย่างนี้แล้ว ถ้าต้องการรับผิดชอบต่อรัฐ พึงถือหลักข้อ ๓ คือธรรมธิปไตยในการปกครอง

เพราะว่า หลักอธิปไตยทั้ง ๓ นี้ ถือว่า การปกครองในทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้ยึดถือรูปแบบใดว่าจะดีไปหมด เพราะรูปแบบการปกครองทั้ง ๓ ข้อนี้มีความสำคัญเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของการปกครองว่าจะใช้ระบบการปกครองข้อใดไปใช้จึงจะเหมาะสม แต่ประการที่สำคัญ พระองค์จะยึดการปกครองแบบธรรมธิปไตยเป็นข้อที่สำคัญที่สุดในการปกครอง มากกว่า การปกครอง ๒ แบบข้างต้น เพราะเป็นการปกครองโดยใช้สติปัญญา มีเหตุมีผลเป็นสำคัญและแน่นอนที่สุดในการปกครอง

^{๒๒} พ.ป. (ไทย) ๑๐/๓๐๕/๒๗๔.

^{๒๓} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), *A Constitution for Living Buddhist Principles for a Fuitful and Harmonious Life*, p. 28.

^{๒๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๐.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

๖. คุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดี

ในการปกครองของผู้ปกครองที่ดีจะมีข้อปฏิบัติในการปกครองเป็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. หลักพิธราชธรรม^{๒๖} เป็นคุณธรรมของพระมหาภัตtriy และผู้ปกครองบ้านเมือง เช่น ประธานาริบดี หรือ นายกรัฐมนตรีเป็นต้น ซึ่งผู้นำจะต้องเสริมสร้างให้มีขึ้นเป็นคุณสมบัติประจำตัว อันจะช่วยในการปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวแน่ใจ ให้ดำเนินไปในการบรรลุถึงเป้าหมาย นับว่ามีค่าแก่การ เป็นผู้นำด้านการปกครอง ฉะนั้น หลักพิธราชธรรม ในพระคณาจักร เป็นหลักธรรมสำหรับ ผู้ปกครอง ซึ่งผู้ปกครองส่วนใหญ่เป็นพระมหาภัตtriy หากแต่ในหลักธรรมนี้ใช้ได้กับนักปกครอง ที่ เป็นผู้ปกครองบ้านเมือง รัฐบาล หรือนักบริหารโดยทั่วๆ ไป ได้แก่^{๒๗} (๑) การให้ (ทาน)^{๒๘} (๒) ข้อ ปฏิบัติสำหรับควบคุมภารกิจให้ตั้งอยู่ในความดี (ศีล) (๓) การเสียสละ (ปริจจาคะ)^{๒๙} (๔) ความซื่อตรง (อชาชะ) (๕) ความอ่อนโยน (มัทหะ) (๖) ความทรงเดช (ตปะ) (๗) ความไม่โกรธ (อักโกระ) (๘) ความไม่เบียดเบียน (อวิทิหสາ) (๙) ความอดทน (ขันติ) (๑๐) ความไม่คิดธรรม (อวีรอนะ)

๒. จักรพรรดิวัตร หน้าที่ของผู้ปกครอง เป็นการช่วยบริหารเมือง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อ สังคมโดยส่วนรวม โดยมุ่งสอนให้ผู้นำใช้อำนาจเพื่อสร้างสรรค์ความสงบสุข และระบบเศรษฐกิจที่ดี ของราชภูมิและจุดมุ่งหมายสำคัญ ซึ่งหน้าที่ของผู้ปกครอง (จักรพรรดิวัตร) มีอยู่ ๑๒ ข้อที่ควรจะ นำมาพิจารณา คือ (๑) ให้ยึดถือคุณธรรมเป็นหลัก ที่เรียกว่า ธรรมาริปไตย (๒) ผู้ปกครองต้องให้ ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่ผู้คนหรือชนภายใน ที่เรียกว่า อันโตชน (๓) ผู้ปกครองต้อง ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลัง ที่เรียกว่า พลกาญ (๔) ผู้ปกครองต้องเอาใจใส่เจ้าหัวเมืองต่างๆ คือ ต้องให้ความคุ้มครองอาเจาใจให้สูงและเจ้าเมืองที่เป็นเมืองขึ้น ให้สามารถดำเนินการปกครองไปได้อย่าง ราบรื่น ตลอดถึงชนชั้นผู้ปกครองชั้นผู้ใหญ่ทั้งหลาย ให้สามารถดำเนินการปกครองด้วยตนเองได้ เมื่อเกิดมีปัญหาขึ้นมา ก็สามารถให้ความช่วยเหลือ ตลอดถึงเป็นที่ปรึกษาได้อย่างทันท่วงที ที่เรียกว่า ขัตติยะ (๕) ผู้ปกครองต้องให้ความคุ้มครองแก่อนุยนต์หรือข้าราชการผู้ด้ามเสี้ยว ว่าเขามีปัญหา อะไรบ้างในทางปฏิบัติพร้อมทั้งทำความช่วยเหลือ ด้วยการลงพื้นที่ติดตามผลงานอย่างใกล้ชิด ที่เรียกว่า อนุยนต์ (๖) ผู้ปกครองต้องให้ความอนุเคราะห์นักประชณ์และคุณหมบที่คือส่างเสริม นักวิชาการและผู้ประกอบอาชีพวิชาการพ่อค้า เกษตรกร ด้วยวิธีการจัดหาทุนทรัพย์และอุปกรณ์ใน

^{๒๖} ช. ชา. (ไทย) ๒๙/๑๗๖/๑๑๒. และคู่รายละเอียดใน พระธรรมปีฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสนาสตระฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๕-๒๘๗.

^{๒๗} พุทธาสภิกุช, ธรรมบรรยายชุดทศพิธราชธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สมมิตร, ๒๕๓๑), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๒๘} จำรงค์ ทองประเสริฐ, ศ., พระมหาธรรมมิกราชาริราช, หน้า ๑๖.

^{๒๙} เรืองเดียวกัน, หน้า ๑๘.

การประกอบอาชีพให้ ที่เรียกว่า พระมหาณคุหบดี (๗) ผู้ปกครองต้องเอาใจใส่ชาวชนบท คือให้ความคุ้มครองแก่ราษฎรทั้งปวง ทั้งในเมือง ในท้องถิ่นห่างไกล ตลอดถึงชายแดน ก็ไม่ทอดทิ้งให้อยู่ตามยถากรรมต้องให้ความเป็นธรรมเสมอเหมือนกัน ที่เรียกว่า เนคழนบท (๘) ผู้ปกครองต้องให้ความอุปถัมภ์ คุ้มครองแก่พระสงฆ์บรรพชิต นักบวช สมณะ ซึ่พระมหาณ์ด้วยการทำบุญบำรุงพระศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สืบท่องอัญเชิญพุทธศาสนา ให้ความความอุปถัมภ์คุ้มครองตามสมควรแก่สมณะวิสัยพocom ที่เรียกว่า สมณพราหมณ์ (๙) ผู้ปกครองต้องให้ความคุ้มครองแก่นกและเนื้อ สัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย เพื่อมิให้สูญพันธุ์ ป้องกันการทำร้ายจากพวงที่ไม่หวังดี ที่เรียกว่า มิคปักษี (๑๐) การห้ามป้องกันมิให้เกิดการอันอธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นในพระราชอาณาจักร ปราบปราม ผู้มีอิทธิพลต่างๆ มิให้มีการกระทำทุจริต ผิดกฎหมายบ้านเมืองอันจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนอยู่ในราชธานีโดยเด็ดขาด ที่เรียกว่า มา อธรรมการ (๑๑) แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้ มิให้มีผู้ขัดสนขาดแคลนอยู่ในแวดล้อมใดไม่ได้รับการเหลี่ยงแล่ห่วงเหลือตามสมควร หรือการกระจากรายได้ให้แก่ประชาชนสมำเสນอันมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่ปล่อยให้ความเจริญกระจุกอยู่เฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศเท่านั้น โดยที่ผู้ปกครองต้องหาอาชีพที่อิสระสุจริต ให้แก่พวง衆 ให้พวง衆สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ด้วยการให้คำปรึกษาอยู่เบื้องหลัง ที่เรียกว่า ธนาณุประทาน (๑๒) ผู้ปกครองต้องขยันเข้าหาสมณพราหมณ์ให้มีความสนใจศึกษาและศีลธรรมหมั่นปรึกษาไตร่ถาม สมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบนักวิชาการผู้ที่มีความรู้ดี ความสามารถดีต้องแสวงหาปัญญา ความรู้และคุณธรรมอยู่เสมอเมื่อที่ปรึกษาที่ดี บริสุทธิ์มีคุณธรรมเพื่อให้รู้ชัด รู้แจ้ง และรู้อย่างถูกต้อง ในการวินิจฉัยข้อปัญหาต่างๆ ในสิ่งที่ควรกระทำและในสิ่งที่ควรเว้นจากหลักธรรมเหล่านี้ที่ประกอบขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึง บทบาท หน้าที่ และคุณธรรมของพระราชา หรือนักปกครองที่มีระดับสูง ตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถให้กล่าวได้ว่า ผู้ปกครองเป็นนักปกครองที่เข้าใจถึงปัญหาของผู้ใต้ปกครองหรือบุคคลทั่วไปและมีวิธีการแก้ปัญหาเหล่านั้น ด้วยความถูกต้อง และตั้งอยู่ในธรรม ทำให้ประชาชนส่วนมากมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เศรษฐกิจ สังคมในประเทศที่ตนปกครองนั้นพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ทุกคนมีความสุข ประเทศชาติมั่นคง เพราะเกิดจากผู้ปกครองตั้งอยู่ในจักรวรรดิธรรม ที่เรียกว่า สมณพราหมณ์บริปุจชา

๓. ราชสังคಹัตถุ เป็นคุณธรรมในการวางแผนนโยบายในการปกครองและบริหารงานของรัฐที่มุ่งเพื่อเก็บคุณต่อการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีมีคุณประโยชน์มากขึ้น ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “พระราชาผู้ทรงธรรมเช่นอาทิ ทรงชนะใจหมู่สัตว์ทั่วแผ่นดินด้วยราชธรรม ทรงบุญยัณ คือ (สัสสมะ บุริสมะ สมมาปะ วาชเปยยะ และ นิรัคคะ) เสด็จเที่ยวไป ยัณเหล่านั้น ยังไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งเมตตาของเจติวิมุตติที่บุคคลเจริญดีแล้ว”^{๓๐} หลักคุณธรรมเหล่านี้ ที่นำมาซึ่งอธิบายเป็นนโยบายต่อการปกครองในการทำบุญบำรุงประชาชนหรือการลงเคราะห์ประชาชน ด้วยหลัก ๔ ประการ ได้แก่ (๑) ฉลาดในการบำรุงรักษาหาร (สัสสมะ)

^{๓๐} ข.อต. (ไทย) ๒๕/๒๗/๓๗๓.

(๒) ฉลาดบำรุงข้าราชการ (ปูริสมะ) (๓) ผู้กประสานปวงประชา (สัมมาปะสะ) (๔) มีว่าจาร้อนดูดีเมือง (ว่าจายะยะ)

๔. ผู้ปกครองจะต้องทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม

ลักษณะของผู้ปกครองจะต้องทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ๓ ประการ ได้แก่ (๑) หลักยุติธรรม (Justice) ผู้ปกครองต้องละเอียนจากอคติหรือความลำเอียง ๔ ประการในการใช้อำนาจผู้ปกครอง จะต้องละเอียนอคติ ๔ ประการนี้ อย่างเด็ดขาดคือ (๑) ลำเอียงเพระชอบ (๒) ลำเอียงเพระชั่ง (๓) ลำเอียงเพระหลง (๔) ลำเอียงเพระกลัว^{๓๑} (๒) หลักเมตตาธรรม (Loving Kindness) หลักคุณธรรมสำคัญของผู้ปกครองจะต้องมีพรหมวิหาร ๔ ประการ^{๓๒} ได้แก่ (๑) ความรัก (เมตตา) คือ ความปรารถนาดี มีเมตตา ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข^{๓๓} (๒) ความสงสาร (กรุณา) คือ อยากร้ายเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ไฟใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ ยกเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง (๓) ความเบิกบานพโลยินดี (มุทิตา) เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจเช่นชื่นเบิกบานเมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พโลยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน (๔) ความเมใจเป็นกลาง (อุเบกษา) คือ มองตามเป็นจริงโดย วางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เที่ยงตรงดุจตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่ว สมควรแก่ เหตุที่ตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัย วางแผน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม^{๓๔} จะเห็นได้ว่า ในการปกครองนักปกครองจะต้องยึดหลักการปกครองที่ประกอบไปด้วย คุณธรรม ยังเป็นอำนาจประจำใจ มีหลักของจริยธรรม เข้ากับใจของตน โดยจะต้องยังยึดหลักของ ศีลธรรม มั่นคงด้วยศีลธรรม คุณธรรม ใน การปกครอง อีกด้วย ถือว่า เป็นแม่บทของจริยธรรม ที่เป็น หลักประพฤติของผู้เป็นนักปกครอง ที่ควรยึดถือ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานเบื้องต้น ไปจนถึงระดับสูงสุด (๓) ผู้ปกครองจะต้องมีความรอบรู้ ผู้เป็นนักปกครองจะต้องมีคุณลักษณะที่เป็นองค์คุณแห่งความรู้ ๓ ประการ คือ (๑) มีสายตาไว้กโกลและรอบรู้ไว้ ๔ ประเด็น คือ (๑) ฉลาดในหน้าที่ของตนเอง แก้ปัญหาด้วยไหวพริบปัญญาตามหน้าที่ ที่ตนได้รับผิดชอบ (๒) เข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อปัญหา เกิดขึ้นต้องเป็นผู้นำ ใช้หลักวิธีการที่ตนได้ศึกษามาแก้ปัญหานั้น(๓) สามารถแก้ปัญหานั้นให้ลุล่วงได้ ด้วยดี ต้องรับผิดชอบอย่างที่ปัญหาไว้ให้คุณอื่นแก้ ต้องแก้ปัญหาด้วยตัวเองตามที่ตนรับผิดชอบ (๔) สามารถฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ได้ด้วยความเชื่อมั่น อาศัยหลักการไม่ย่อท้อต่อปัญหาโดยเฉพาะ ผู้เป็นนักปกครองต้องต่อสู้กับปัญหานั้นให้เสร็จสิ้น สมบูรณ์^{๓๕} (๒) จัดแจงงานได้ดี คือ เป็นผู้มี

^{๓๑} ท.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๔/๒๘๘.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน อง.ปัญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๓๑๙.

^{๓๓} Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto), A Constitution for Living Buddhist Principles for a Fruitful and Harmonious Life, p. 23.

^{๓๔} Ibid. p. 23.

^{๓๕} อง.จตุก. (ไทย) ๒๑/๑๙๑/๒๕๗.

ຄວາມສາມາດຄືໃນດ້ານການບໍລິຫານເມືອງໃຫ້ເປັນໄປຕາມເປົ້າປະສົງຄົກ ທັງເປັນຜູ້ເອາໄຈໃສ່ໃນໜ້າທີ່
ການງານຂອງຕົນຫາວິທີທີ່ຈະທຳໃຫ້ການບໍລິຫານເປັນໄປດ້ວຍດີ ນອກຈາກນີ້ ຍັງຕ້ອງມີຫລັກມຸນຸ່ຍໍສັນພັນຮົດ
ດີ ຜູ້ປັກຄຣອງທີ່ດີຈະຕ້ອງມີມຸນຸ່ຍໍສັນພັນຮົດ ເຊົ້າໄດ້ກັບບຸຄຄລ ຖຸກຮະດັບ (၃) ມີຄຸນສົມບັດຂອງຄວາມເປັນ
ຜູ້ແລ້ງທີ່ດີອ່າງນ້ອຍ ၄ ປະກາດ ຄື່ອ (၁) ມີຄວາມຮັກຄວາມປරາຄານາດີຕ່ອປະຊານ ເຫັນອັກເຫັນໃຈ
ປະຊານ (၂) ປັບປຸດທີ່ນໍາທີ່ຮາຂການບໍລິຫານເມືອງເພື່ອປັດຖຸໆ ບໍາຮຸງສຸ່ໃຫ້ແກ່ປະຊານໂດຍໄມ້ຮູ້ຈັກເໜັດ
ເໜື່ອຍ (၃) ຮູ້ຂັ້ນໜົມ ເມື່ອປະຊານໄດ້ບໍຣາລຸເປົ້າໝາຍທີ່ປະສົງ (၅) ອຸບເກຫາ ມີໄຈເປັນກາລາ ເຫັນ
ຮຽນ ໄນເຂົ້າໄປກ້າວກ່າຍເຮືອງຮາວຕ່າງໆ

ໂດຍແພາວຍ່າງຍິງ ຜູ້ປັກຄຣອງນັ້ນຕ້ອງ ເຂົ້າໃຈວິທີການປັກຄຣອງ ນັກປັກຄຣອງນັ້ນຕ້ອງມີໄວ່ພຣີບ
ປັບປຸງ ຄື່ອ ມອງໃຫ້ກ່າວງ ຄິດໃຫ້ໄກລ ແລະ ໄຟໃຫ້ສູງເມື່ອມີເຫດຸກເກີດຂຶ້ນ ສາມາດແກ້ປັບປຸງໄດ້ ເພຣະຄວາມ
ເຂົ້ອມື່ນໃນຕົວເວັງ ໃນຮູ້ນະທີ່ຄົນທັງໝາຍຍອມຮັບແລະມອບດຳນາຈຢັກຂຶ້ນເປັນຕົວແທນຂອງໜ້າມຸ່ນໍາກຳໃຫ້
ເປັນຜູ້ປັກຄຣອງ ແລະມອງກ່າວງ ຈະໄດ້ຄິດໃຫ້ໄກລ^(၁) ມອງກ່າວງຍ່າງໄຮ ໄນໄໝໃໝ່ອງຍູ່ແກ່ຕົວເວັງ ໄນໄໝໃໝ່ອງ
ແຄ່ສັງຄົມຂອງເຮົາ ແຕ່ໃໝ່ອງທັງໂລກ ໃຫ້ມີປັບປຸງາມອອກເຫັນຮະບບຄວາມສັນພັນຮົດແກ່ເຫດຸກຈ້າຍສຣັບສິງ ໃນ
ຮຽນຫາຕີທັງໝາດ ສິ່ງທັງໝາຍໃນຈັກຮາວນີ້ມີຄວາມສັນພັນຮົດກັນ ພຶ້ງພິກອາຫີຍແລະສັ່ງຜລກຮະບບຕ່ອກັນ
ທັງສິ້ນ ແລະໃໝ່ມີເມຕຕາກຮຸນາ ດຳເນີນຫີວິດແລະບໍາເພື່ອກິຈການຕ່າງໆ ດັ່ງນຳໃນກາຫາບາລື່ວ່າ “ພຸ່ນທີ່
ຕາຍ ພຸ່ນສຸຂາຍ ໂລການຸກມປາຍ” ເພື່ອປະໂຍ່ນສຸຂະແກ່ພູ້ຊາຍ ເພື່ອຊ່ວຍເຫຼືອເກື່ອງລູກໂລກ^(၂)

ຈະເຫັນໄດ້ວ່າ ນັກປັກຄຣອງຕ້ອງມອງກ່າວງ ໝາຍຄວາມວ່າ ຕ້ອງຕັດສິນປັບປຸງໄຫ້ຕ່າງໆທີ່ເກີດຂຶ້ນຍ່າງ
ຮອບຄອບເມື່ອປັບປຸງໄຫ້ຕ່າງໆ ຜູ້ວິຈີຍກົດຕ້ອງກັບຜູ້ໃຫ້ປັກຄຣອງ ຜູ້ວິຈີຍກົດຕ້ອງຍ່າງເຊັ່ນ ນາຍ ກ ກັບນາງສາວ ຂ ມີປັບປຸງທີ່
ຂັ້ນລົງມື້ອັກຕ່ອຍກັນເກີດຂຶ້ນໃນໂຮງງານ ເມື່ອນາຍ ດ ຈຶ່ງເປັນຜູ້ປັກຄຣອງໃນສາຍຜູ້ບັງຄັບບັນຫາຂອງນາຍ ກ.
ກັບ ນາງສາວ ຂ. ແລະ ນາຍ ດ. ໃນເນື່ອເປັນຜູ້ບັງຄັບບັນຫາ ຕ້ອງຕັດສິນປັບປຸງຫັນດ້ວຍການອອງ ຢ້ອື
ວິເຄຣະທີ່ປັບປຸງໄຫ້ຕ່າງໆ ວ່າ ເຂົ້າກົດຕ່ອຍກັນດ້ວຍສາເຫດຸວ່າ ຮ່ອມີປັບປຸງກັນແລ້ວກ່ອນຈະ
ອອກຈາກບ້ານ ຈຶ່ງມື້ອັກຕ່ອຍກັນໃນທີ່ທ່ານ ຢ້ອມີຄົນໃນທີ່ທ່ານໄປຢູ່ແຫຍ່ໃຫ້ເຂົ້າທັງສອງຄົນພິດກັນ ເປັນ
ຕົ້ນ ຈຶ່ງຈະຕັດສິນປັບປຸງຫັນໄດ້ຄູ້ກ່ອນ ແລະເປັນຮຽນທັງ ၂ ຜ່າຍ ຈນກວ່າຈະຄື່ງຈຸດໝາຍສູງສຸດໃໝ່ມີຫີວິດ
ຍູ່ກັບປັຈຸບັນ ໂດຍມີປັບປຸງາມສົບຄັນທີ່ຈະໄດ້ຕັດສິນປັບປຸງຫັນໄດ້ ແລະມີຄວາມໄໝປະມາຫ ປົ້ອກັນ
ຄວາມເສື່ອມະແລະສ່ວັງສຣັບເຫດຸກຈ້າຍໃຫ້ພ້ອມທີ່ຈະໄປສູ່ຄວາມເຈີລຸງອາການໃນອາຄາຕ ຈັດກາຮັບ
ປັຈຸບັນໃຫ້ຕີທີ່ສຸດ ດ້ວຍການພັນນາຕານກ່າວໄປຂ້າງໜ້າຕລອດເວລາ ໃຫ້ຈົວຕົວການສມບູຮົນຈົນຄົງພະ
ນິພານ ນີ້ຄື່ອື່ນໃຫ້ຕີໄກລຍ່າງຍິ່ງ^(၃) ເພຣະວ່າ ນັກປັກຄຣອງຈະຕ້ອງແກ້ປັບປຸງໄຫ້ປັຈຸບັນໃຫ້ຕີທີ່ສຸດ ເນື່ອເຮືອງ
ເກີດຂຶ້ນຕ້ອງແກ້ປັບປຸງໄຫ້ ນາຍ ກ ກັບນາງສາວ ຂ ໃຫ້ເສົ່າຈົ້ນສມບູຮົນ ຈຶ່ງຜູ້ປັກຄຣອງຕ້ອງຄິດໃຫ້ໄກລ ກີ່ຄື່ອື່ນ

^(၁) ພຣະຮຽນປົກກົງ (ປ.ອ. ປູ້ໂທໂຕ), ພຸ່ນຄາສາຈະວິກຖາຕີ ຕ້ອງຄິດໃຫ້ໄກລ ຮູ້ທີ່ທັນ, (ກຽງເທັມຫານຄຣ:
ສຳນັກພິມພູລັນອີພູຮຣຣມ, ໨໕໔໔), ໜ້າ ໨໕.

^(၂) ພຣະຮຽນປົກກົງ (ປ.ອ. ປູ້ໂທໂຕ), ວັນຮຽນໄທຢູ່ຍຸດເປັນຜູ້ນຳແລະເປັນຜູ້ໃຫ້, (ປຣີ້ຫ້ ສຫຮຣມີກຈຳກັດ,
໨໕໓໗), ໜ້າ ໑໐໗.

^(၃) ເຮືອງເດີຍກັນ, ໜ້າ ໑໐໗.

ผู้ปกครองแก้ปัญหาให้กับ สามีภรรยาคู่นี้ให้ดีกันแล้ว เขาทั้งสองคนก็จะมาทำงาน รับใช้เป็นผู้บังคับบัญชาของเรารอict่อไป นั้นคือความสำเร็จในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นของผู้ปกครอง คือ นาย ค ทำให้ นาย ค ซึ่งเป็นผู้ปกครองที่เก่ง มีปัญญาในการแก้ปัญหาได้ดีที่สุด

๗. สรุปวิเคราะห์

การศึกษาแนวความคิดการปกครองที่เป็นธรรมในพระพุทธศาสนาควรathanน พบทว่า ผู้ปกครองที่ดีนั้น จะต้องมีหลักคุณธรรมในตัวเอง กล่าวคือ ต้องเป็นผู้มีเมตตาเจกวังของ กฎว้าง ตาม กว้าง หม่นสอนส่องดูแลกันและกัน และจะต้องมีศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม^{๓๙} กล่าวคือ จะต้องมีหลักจริยธรรมและคุณธรรมในการประพฤติปฏิปักษิตของศีลธรรม กฎหมาย วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมจรรยาบรรณ และมารยาทสังคม เพื่อสร้างสันติภาพของสังคม ตาม หลักของศีล สามาริ และปัญญา เพื่อให้การประพฤติปฏิปักษิตธรรมนั้นถูกต้องตามกฎของธรรมชาติแห่ง ชีวิต เพื่อให้อยู่เหนือความชั่ว ความดีมีเมตตาบริสุทธิ์ พ้นจากความทุกข์เป็นการสร้างสันติสุขให้กับ บุคคล และเพื่อสันติภาพของสังคม จึงทำให้เกิดคุณค่าจริยธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ไม่ว่า จะเป็นศีลธรรม จริยธรรมระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุด ที่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคม อย่างมีระเบียบเป็นระบบมีความอบอุ่น มีความรู้สึกปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและอยู่ร่วมกันได้ อย่างสงบสุขมีสันติภาพถ้าประพฤติปฏิปักษิตตาม จริยธรรมช่วยให้มนุษย์รู้จักตนเองมีความสำนึกรใน หน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อครอบครัว ความรับผิดชอบต่อสังคมและ ประเทศชาติ จริยธรรมมนุษย์สามารถกำหนดเป้าหมายแห่งชีวิต การดำเนินชีวิตและการพัฒนาชีวิต ให้สำเร็จตามเป้าหมาย จริยธรรมช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นๆ และสังคมอย่างมี ระบบเป็นระเบียบ เช่น การครองตน การครองงาน ครองเรือน การครองตนจริยธรรมช่วยให้มนุษย์ สามารถแก้ปัญหาชีวิตและสามารถทำให้ความทุกข์หมดไปได้จริยธรรมช่วยให้มนุษย์มีเครื่องยึด เหนี่ยว และเป็นหลักปฏิบัติเพื่อป้องกันการเบียดเบียน การเอารัดเอาเปรียบกันในทางส่วนตัวและ สังคม จริยธรรมช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มนุษย์มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพดี สุขภาพกายดี เป็น ชีวิตที่สมบูรณ์ จริยธรรมช่วยสร้างสันติภาพของสังคม และสร้างสันติภาพโลก จริยธรรมเป็นวิถีทาง แห่งปัญญา ทำให้มนุษย์มีเหตุผลรู้จักใช้สติ ปัญญาแก้ปัญหาชีวิต มีความเชื่อในการกระทำการดี โดยการนำเอาหลักจริยธรรมมาเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาชีวิต ไม่หลงมงายในสิ่งที่ปราศจากเหตุผล จริยธรรมช่วยให้มนุษย์เป็นคนหนักแน่นต่อสู้ เพื่อเอาชนะความทุกข์ความเดือดร้อนไปด้วยตนเอง เป็นที่พึ่งของตนเองไม่ต้องรอโชคชะตา เป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นแก่มนุษย์เอง เป็นการปลูกฝัง คุณธรรมและจริยธรรมเป็นการเสริมสร้างและบำรุงความประพฤติของมนุษย์ หรือแม้แต่ผู้ปกครอง

^{๓๙} นิติภูมิ นวรัตน์, ร.ต.อ. ดร.. คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศไทย เรียนดnam, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแ芬ดินเชิงคุณธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๔๖.

ຕລອດຈນກີりຍາ ແລະ ການແສດງອອກນູ່ໄປໃນທາງທີ່ເປັນຄຸນງາມຄວາມດີຕໍ່ການປະພຸດປົງປົກຕົວຈະ
ນຳມາຊື່ຄວາມສົງຫາກັ່ງຕ່າງໆ ແກ່ບຸຄຸລ໌ເຊື່ອນ ແກ່ສັງຄມປະເທດໜາຕີ ເປັນຕົ້ນ

ຈະເຫັນໄດ້ ເພຣະຈິຣຍຮຣມໄມ້ໃໝ່ກົງໝາຍ ໄມໃໝ່ຈາກີຕ ເພຣະວ່າກົງໝາຍເປັນສິ່ງບັນຫຼັບໃຫ້ຄົນ
ທໍາມາດໂດຍມືບທລງໂທ່າສໍາຮັບຜູ້ຝ່າຝືນ ດາວໂຫຼວງເພຣະກົງໝາຍພຣະກລວກກົງໝາຍ ຍົດຖື່ອຈາກີຕ
ພຣະກລວິຜິດແກງຈາກສັງຄມ ແຕ່ຈິຣຍຮຣມໄມ້ມືບທລງໂທ່າ ດາວໂຫຼວງເພຣະມີແຮງຈູງໃຈ^{๑๐} ຊົ່ງ
ຈິຣຍຮຣມມັກຈະອີງອູ່ກັບສາສນາ ເພຣະວ່ານັກປົກປະກອງທີ່ມີຈິຣຍຮຣມຕ້ອງມີສັຈຈະເປັນຂອງຕ້າວເອງໃນ
ເບື້ອງຕັ້ນກ່ອນໃນການປົກປະກອງດ້ວຍຮູປແບບຄວາມຄຸກຕ້ອງ ດີ່ມາ ແລະ ເປັນຮຣມ ວັນດັບຕ່ອມາຈຶ່ງຢືດ
ຮູປແບບຂອງກົງໝາຍທີ່ເກີຍກັບໜັກ ວິທີການປົກປະກອງຂອງຜູ້ປົກປະກອງທີ່ຈະຕ້ອງຢືດໄວ້ເປັນແບບອ່າງໄວ່ວ່າ
ຈະເປັນໜັກການປະພຸດປົງປົກຕົວຈິຣຍຮຣມເບື້ອງຕັ້ນ ທ່າມກລາງ ຕລອດໜັກເບື້ອງສູນນີ້ເກີຍກັບຕ້າວຂອງ
ຜູ້ປົກປະກອງໃນໜັກທາງພຣະພຸທຮສາສນາເຄຣວາຫ ພອສຽບເປັນກາພຣວມໃຫ້ເຫັນໄດ້ວ່າມີນຸ່ຍໍອາສັຍພື້ນຮູ້ານ
ເບື້ອງຕັ້ນ ຈາກການສຶກສາເລ່າຮີຍີນ ມີຄວາມຮູ້ ຄວາມສາມາດ ເກ່ອລາດຢືດໜັກຮຣມ ຈິຣຍຮຣມໃນທາງ
ພຣະພຸທຮສາສນາເຄຣວາຫ ເມື່ອເປັນນັກປົກປະກອງ ອາສັຍຄວາມເກ່ອລາດສາມາດປົກປະກອງຄົນໄດ້ເປັນ
ຈຳນວນນັກ ແນວ່າມີອາຈາຍຢູ່ຈັກນໍາເອວິທີການຕ່າງໆ ທີ່ອາຈາຍສອນນຳໄປປົງປົກຕົວ ຜູ້ປົກປະກອງກໍ
ເຊື່ອເຫັນວ່າ ສຶກສາປົງປົກຕົວໄດ້ຕາມໜັກຮຣມນັ້ນ ຜູ້ໄດ້ປົກປະກອງສາມາດຍອມຮັບ ເຄຣພສຣັກຮາໃນຕ້າວຂອງ
ຜູ້ປົກປະກອງນັ້ນເອງ.

ບຣຣານຸກຣມ

១. ລາວ

(១) ໜັ້ນສື່ອ:

ຈຳນວນ ៩ ທອງປະເສົ້າ. ພຣະມາຮຣມີກຣາຊີຮຣມ. ກຣູງເທັມຫານຄຣ : ໂຮງພິມພື້ສໂຫຣມີກ ຈຳກັດ,
២៥៥៨.

ນິຕິກຸມີ ນວັດຕົນ, ຮ.ຕ.ອ. ດຣ.. ຄຸນລັກໜະແລກຮະບວນການປຸກຟັງຄຸນຮຣມຈິຣຍຮຣມຂອງປະເທດ
ເວີຍດນາມ. ກຣູງເທັມຫານຄຣ : ສູນຍື່ງເສີມແລະ ພັນພັບລັງແຜ່ນດີນເຊີງຄຸນຮຣມ,
២៥៥៨.

ປຣີ່າ ຂ້າງຂວັງຢືນ. ຖຣຄະທາງການເມື່ອງຂອງພຣະພຸທຮສາສນາ. ກຣູງເທັມຫານຄຣ : ສາມັກຄືສາສົນ,
២៥៥០.

ພຸທຮາກສົກັບ. ຮຣມບຣຣຍາຊຸດທຄພິຣາຊຮຣມ. ກຣູງເທັມຫານຄຣ : ໂຮງພິມພື້ສໜີຕຣ, ២៥៣៣.

^{១០}ພຣະເມື່ອຮຣມາກຣນ໌ (ປຣະຍູຮ ອມມຈີຕົໂຕ), ພຸທຮສາສນາກັບປັບປຸງໝາຍ, (ກຣູງເທັມຫານຄຣ : ບຣິ່ນທ
ອມຣິນທຣິ່ນຕິ່ງກົງຮູ່ ຈຳກັດ, ២៥៣៣), ທຳມະນຸດ ៤២.

พระธรรมปีฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสนาฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พุทธศาสนาจะวิกฤติ ต้องคิดให้ไกล รู้ให้ทัน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๔.

วัฒนธรรมไทยสู่ยุคเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สูรเดช). คำวัด ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๔.

พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสนาฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระเมธีธรรมราณ (ประยุทธ ร่มมุจิตโต). พุทธศาสนา กับปัจจญา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๓.

สุนทร ณ รังษี. สถาบันทางการเมืองตามแนวพุทธศาสนา รัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๓๐.

สุทธิวงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภาพ, ๒๕๒๕.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนา กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สวัสดี พนิจันทร์. คติธรรม. กองวัฒนธรรม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๕.

(๒) วารสาร

สมการ พรมหา. สิทธิในทศนะของพุทธศาสนา. พุทธศาสตร์ศึกษา. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม-เมษายน, ๒๕๓๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Book:

Phraphomkhunaphon (P. A. Payutto). *A Constitution for Living Buddhist Principles for a Fruitful and Harmonious Life*. Bangkok: Office of National Buddhism Press, 1997.

